

დიდაქტიკა როგორც განათლებისა და სწავლების თეორია

დიდაქტიკის განსაზღვრება

დიდაქტიკა არის პედაგოგიკის ერთ-ერთი ძირითადი ნაწილი, რომელიც უპასუხებს კითხვებზე: რა ვასწავლოთ და როგორ ვასწავლოთ? ტერმინი „დიდაქტიკა“ ბერძნული წარმოშობისაა (didasko). მასში თავდაპირველად იგულისხმებოდა დარიგება, ჭკუისსწავლება.

დიდაქტიკის განსაზღვრებაში ხშირად ვხვდებით სხვადასხვა თვალსაზრისს. ერთნი დიდაქტიკას სწავლების თეორიად თვლიან, ხოლო მეორენი - განათლებისა და სწავლების თეორიად. ისინი, ვინც დიდაქტიკას მხოლოდ სწავლების თეორიად განიხილავენ, დიდაქტიკის ძირითად საგნად მიიჩნევენ საკითხს, თუ როგორ ვასწავლოთ, ხოლო ისინი, რომელთა მიერ საკითხი „როგორ ვასწავლოთ“ განუყრელად და ორგანულად დაკავშირებულია საკითხთან - „რა ვასწავლოთ“, ავითარებენ იმ აზრს, რომ დიდაქტიკის სფეროში უნდა მოთავსდეს როგორც სწავლების, ისე განათლების თეორია. არის ისეთი შეხედულებაც, რომლის ავტორებს განათლება და სწავლების შინაარსი ძირითადად იდენტურად, იგივეობრივად ესმით. ისინი სწავლების ცნებაში ათავსებენ არა მარტო სწავლების პროცესს და მის კანონზომიერებებს, არამედ სწავლების თვით შინაარსსაც და აღნიშნულის საფუძველზე შესაძლებლად მიიჩნევენ სწავლების თეორიად იგულისხმებოდეს როგორც სწავლების შინაარსის, ისე სწავლების პროცესის კანონზომიერებათა და მეთოდთა თეორიაც. ეს მოსაზრება პრინციპულად არ განსხვავდება მეორე თვალსაზრისისაგან, მაგრამ ის მაინც არ არის ზუსტი, ხაზი არ ესმება განათლებას, როგორც შინაარსის განმსაზღვრელს. ამჟამად თითქმის საყოველთაოდ მიღებულია შემდეგი განსაზღვრება: დიდაქტიკა არის განათლებისა და სწავლების თეორია.

დიდაქტიკის ძირითადი ცნებები და სწავლების ფუნქციები

დიდაქტიკის განსაზღვრებიდანაც ჩანს, რომ დიდაქტიკის უზოგადეს ცნებებს, კატეგორიებს წარმოადგენს განათლება და სწავლება. ამ ძირითად ცნებებთან დაკავშირებულია აგრეთვე ისეთი დაქვემდებარებული მნიშვნელობის ცნებები, როგორიცაა სწავლა, შეთვისება, ცოდნა, უნარი, ჩვევა.

ზოგადად განათლება წარმოადგენს ცოდნა-ჩვევათა ჯამს, რომელსაც მოსწავლე დაეუფლება მასწავლებლის უშუალო ხელმძღვანელობით და დამოუკიდებლად. განათლება თანმიმდევრულად მეცნიერული განათლებათა, რომელიც ადეკვატურად ასახავს საგნებს, მოვლენებს, ბუნების, საზოგადოების თუ ადამიანის აზროვნების მოძრაობასა და განვითარებას. განათლებას აქტიური, ცხოველმყოფელი

ძალა აქვს, ადამიანთა საზოგადოების ბედნიერებისა და სიკეთის დაუშრეტელი წყარო და იარაღია.

განათლება პიროვნების ფორმირების რთული სოციალური ხასიათის ორგანიზებული და მიზანმიმართული ერთიანი პროცესის ორგანული ნაწილია. ეს პროცესი, უპირველეს ყოვლისა, ძირითადად მასწავლებლის ზემოქმედებით და უშუალო ხელმძღვანელობით მიმდინარეობს. ადამიანში ცოდნა-ჩვევების აღზრდა სწავლების პროცესში ხორციელდება. ამ პროცესს, რომელიც სკოლაში ძირითადად გაკვეთილის ფორმით მიმდინარეობს, სწავლებას, ან პედაგოგიურ პროცესს უწოდებენ. პედაგოგიური პროცესი აუცილებლად ორ მთავარ ელემენტს, კომპონენტს - მოსწავლეებსა და მასწავლებლებს გულისხმობს. წარმმართველი როლი ამ პროცესში მასწავლებელს ეკუთვნის. პედაგოგიურ პროცესში, როგორც ერთიანი პროცესის შემადგენელი ნაწილები, ერთდროულად ჩართულია მასწავლებლისა და მოსწავლის მოქმედიანობა. ამ ერთიანი მოქმედიანობის გამომხატველი სიტყვაა სწავლება. სწავლებას, როგორც ერთიან პროცესს, ორი მხარე აქვს: მასწავლებლის მოქმედიანობა, რომელიც საკუთრივ სწავლებაში, ცოდნის გადაცემაში გამოიხატება, და მოსწავლის მოქმედიანობა, რომელსაც სწავლა, შეთვისება ეწოდება. სწავლების პროცესში მასწავლებელი გადასცემს, ხოლო მოსწავლეები ითვისებენ ცოდნას და ამ აქტიური სასწავლო კავშირის საფუძველზე თვისებრივად გარდაიქმნებიან, ვითარდებიან.

სწავლება ძირითადად ოთხ ურთიერთთან დაკავშირებულ და ურთიერთგანმაპირობებელ ფუნქციას ასრულებს: 1) საგანმანათლებლოს, 2) აღმზრდელობითს, 3) შრომითი მომზადების, 4) განმავითარებელს.

სწავლების საგანმანათლებლო ფუნქცია გულისხმობს სწავლების პროცესის წარმართვას იმ მიმართულებით, რომ უზრუნველყოფილ იქნეს მოსწავლეთა მიერ იმ მოცულობის ცოდნისა და ჩვევების ღრმად, შეგნებულად და მტკიცედ დაუფლება, რაც აუცილებელია ყოველმხრივ განათლებული ადამიანისათვის; ისინი უნდა ერკვეოდნენ საგნებისა და მოვლენების არსსა და მათი განვითარების მიზეზ-შედეგობრივ კავშირებსა თუ კანონზომიერებებში, შეეძლოთ თეორიული ცოდნის დაკავშირება პრაქტიკასთან, მწარმოებლურ შრომასთან და ჰქონდეთ ფართო პოლიტიკური ჰორიზონტი, საჭირო შრომითი მომზადება და პროფორიენტაცია, თავისუფლად ერკვეოდნენ მეცნიერებისა და ტექნიკის უახლოეს მიღწევათა საფუძვლებსა და მოზღვავებულ საზოგადოებრივ-პოლიტიკურ ინფორმაციებში, განუწყვეტლივ სრულყოფდნენ მომზადების დონეს ცოდნის ყველა სფეროში.

სწავლების აღმზრდელობითი ფუნქცია მდგომარეობს იმაში, რომ სწავლებამ უზრუნველყოს მოსწავლეში მეცნიერული მსოფლმხედველობის ფორმირება, მორალური, ესთეტიკური და ფიზიკური განვითარება, მოქალაქეობრივი

აქტივობა; იგი სწავლების ზოგადპედაგოგიური პრინციპია და სწავლების პროცესის მიმართულების განმსაზღვრელია. ამ თვალსაზრისით სწავლება პიროვნების ფორმირების უმთავრესი ინსტრუმენტია, კ.დ. უშინსკის სიტყვებით რომ ვთქვათ, „აღზრდის ორგანო“.

სწავლების შრომითი მომზადების ფუნქციის ძირითადი არსი მდგომარეობს იმაში, რომ სწავლება შეერთებულ იქნეს მწარმოებლურ შრომასთან, მოსწავლეებში საზოგადოების აქტიური მშენებლის შრომითი უნარ-ჩვევებისა და შრომისადმი დამოკიდებულების აღზრდასთან. ამასთან, ეს არის არა ერთი რომელიმე სასწავლო დისციპლინის ფუნქცია, არამედ სწავლების მთელი შინაარსი, ორგანიზაცია და მეთოდები გამსჭვალული უნდა იყოს შრომისათვის მოსწავლეთა მომზადების სულისკვეთებით. უნდა გვახსოვდეს, რომ მოსწავლე არა მარტო ემზადება შრომისთვის, ცხოვრებისათვის, არამედ, როგორც ჯერ კიდევ კ.დ. უშინსკი მიუთითებდა, ის უკვე ცხოვრობს და ამ ცხოვრებას თავისი მოთხოვნები, ინტერესი აქვს, რომელთა შორის შრომას ერთ-ერთი ყველაზე მნიშვნელოვანი ადგილი უჭირავს თვით მოსწავლის შინაგანი მოთხოვნილების სახით. ეს დიდად უწყობს ხელს, რათა, რაციონალურად აგებულ პედაგოგიური პროცესის ვითარებაში, მოსწავლეთა შრომითი მომზადება ვაქციოთ სწავლა-აღზრდის ღერძულ ფუნქციად.

სწავლების განმავითარებელი ფუნქცია მდგომარეობს იმაში, რომ სწავლება უზრუნველყოფდეს ადამიანში ბუნებითი, ფილოგენეზში შემუშავებული ე.წ. თანდაყოლილი ფიზიკურ-ბიოლოგიური და ფსიქიკური უნარების განვითარებას სასურველი მიმართულებით. ამ მხრივ განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სწავლების პროცესში ისეთი უნარების განვითარებას, როგორიცაა მეხსიერების, აზროვნების, წარმოსახვის, ემოციის, დამკვირვებლობის, აქტივობის, განსაკუთრებული ნიჭის და სხვა, რომლებიც სწავლების ფსიქო-ფიზიოლოგიურ აუცილებელ საფუძველს და ამავე დროს აღზრდა-განვითარების საგანს შეადგენს. სწავლების განმავითარებელმა მიმართულებამ ხელი უნდა შეუწყოს მოსწავლეებში დამოუკიდებელი, სასწავლო-ძიებითი, შრომითი და ორგანიზაციული საქმიანობისათვის საჭირო უნარ-ჩვევების შემუშავებას. სწავლების განმავითარებელი ფუნქცია განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს დღეს, როცა სკოლის ძირითადი ამოცანაა არა მარტო მისცეს მოსწავლეებს ღრმა და საფუძვლიანი ცოდნა, არამედ ამასთანავე სრულყოს მათში ახალი და ახალი ცოდნის დამოუკიდებლად შეთვისების უნარ-ჩვევების გამომუშავება.

დიდაქტიკის ერთ-ერთი ძირითადი ცნებაა ცოდნა. ცოდნა არის შედეგი იმ პროცესთა ასახვისა ადამიანის ცნობიერებაში, რომლებიც ხდება ბუნების, საზოგადოებისა და ადამიანის აზროვნების მოძრაობა-განვითარებაში. ცოდნა სამყაროს გარდაქმნის უმძლავრესი იარაღია, აუცილებელი საშუალებაა, ამიტომ ცოდნის

თანმიმდევრულად, შეგნებულად, აქტიურად და მტკიცედ დაუფლება სწავლების ძირითადი ამოცანაა.

ცოდნასთან უშუალოდაა დაკავშირებული ცნება შ ე თ ვ ი ს ე ბ ა, რომელიც მოსწავლის სასწავლო-შემეცნებითი მოქმედების დასრულებულობას გამოხატავს. მას ხშირად ცოდნის შეთვისების პროცესს, ცოდნის დაუფლების პროცესსაც უწოდებენ. შეთვისების გარეშე არ შეიძლება წარმოვიდგინოთ განათლებულობა, ცოდნა. ამიტომ შეთვისება და მისი კანონზომიერების დადგენა დიდაქტიკის უმნიშვნელოვანესი ამოცანაა.

შეთვისების პროცესი და მისი ხარისხი დაკავშირებულია, პირველ ყოვლისა, უ ნ ა რ თ ა ნ, რომელიც წარმოადგენს ფსიქოლოგიისა და დიდაქტიკის საზიარო ცნებას. უნარი ფსიქოლოგიური თვალსაზრისით გულისხმობს ადამიანის ამა თუ იმ მოქმედების მაღალხარისხოვნად, ეფექტურად შესრულების შესაძლებლობას, გარკვეული პირობებისა და გარკვეული ამოცანების შესაბამისად (სწორი წერის, ხატვის, მეტყველების, ხატოვანი გამოთქმის და სხვ.). უნარი აუცილებლად გულისხმობს წინა გამოცდილებას და მის გახსენებას, ე.ი. გარკვეულ ცოდნასა და ჩვევას, რომელსაც ახალი ცოდნის შეთვისება, ცოდნის განუწყვეტელი გამდიდრება უნდა დაემყაროს. აქედან უნარის დიდაქტიკური ასპექტი ანუ მხარე გულისხმობს უნართა შესაბამისად სწავლების პროცესის აგებას და ამასთანავე თვით მის, როგორც შესაძლებლობის გამდიდრებასა და გაღრმავებას. უნარი გარკვეულ ნიჭიერებასთანაცაა დაკავშირებული და ნიჭის თავისებურებათა გამოვლენა-სრულყოფის საშუალებასაც წარმოადგენს.

დიდაქტიკის ფსიქოლოგიასთან საზიარო ცნებას წარმოადგენს აგრეთვე ჩ ვ ე ვ ა, რომელიც სწავლა-აღზრდის პროცესში ყალიბდება მოქმედების მრავალგზის განმეორების შედეგად. ცოდნის ჩვევაში გადასვლა შეთვისების ხარისხის მაღალი დონის მაჩვენებელია. ჩვევა, როგორც ავტომატიზებული მოქმედება, შეთვისების უმაღლესი ხარისხის მაჩვენებელია. იგი ცოდნის ჩვევაში გადასვლის მაღალ დონეზე მიუთითებს. ჩვევა შეიძლება გამომუშავდეს მექანიკურად და გააზრებულად. ჩვევითი მოქმედება იმდენად ადამიანის გონებრივი კონტროლის ჩაურევლად სრულდება, რომ იქმნება შთაბეჭდილება, თითქოს აზროვნება მასში აბსოლუტურად არ მონაწილეობს. საბჭოთა დიდაქტიკა ჩვევის გამომუშავების პროცესს ამყარებს შეგნებულობაზე და თავისთავას ეს უკვე ავტომატიზებული მოქმედება მიზანშეწონილ ქცევას უნდა წარმოადგენდეს. ჩვევას თავისი ფიზიოლოგიური მექანიზმები აქვს. ჩვევა მისი აღზრდა-განვითარების გარკვეულ საფეხურზე ადამიანის ავტომატიზებელ მოქმედებას წარმოადგენს და ამავე დროს თვით სწავლა-აღზრდის აუცილებელი პირობაა. მაგალითად, წერის, მეტყველების, კითხვის, შრომის თუ სხვა ჩვევები სწავლის გზით მოიპოვება და ავტომატიზდება, ამ ჩვევების ბაზაზე ხდება შემდგომი სწავლა და ა.შ. ამიტომ გასაგებია, რომ სწავლებისა და სწავლის

მთელი პროცესი დაკავშირებული უნდა იყოს ჩვევებისა და უნარ-ჩვევების აღზრდა-განვითარებასთან, მათ სრულყოფასთან.

როგორც აღვნიშნეთ, ძირითადად სწავლების პროცესში და მის შედეგად ყალიბდება პიროვნება თავისი მრავალმხრივი თვისებრივი მხარეებით. სწავლება აღზრდის ძირითადი გზაა და მათი ურთიერთისაგან გათიშვა ყოველად შეუძლებელია, როგორც ამას სავსებით სწორად აღნიშნავს უშინსკი: „სწავლება აღზრდის მთავარი ორგანოა“. ამგვარად, შეიძლება ზოგადად სწავლება განვსაზღვროთ, როგორც აღზრდისა და განათლების გზა, უფრო ზუსტად, როგორც ცოდნისა და ჩვევების შეთვისების ორგანიზებული, მიზანმიმართული ან შემოქმედებითი ერთიანი პროცესი, რომელშიც ძირითადად ყალიბდება პიროვნება.

დიდაქტიკის ძირითადი დარგები

დიდაქტიკაში ექვსი ძირითადი დარგი გამოიყოფა: 1. ზოგადი დიდაქტიკა, 2. სკოლამდელი აღზრდის დიდაქტიკა, 3. სასკოლო დიდაქტიკა, 4. უმაღლესი სკოლის დიდაქტიკა, 5. სამხედრო დიდაქტიკა, 6. მოზრდილთა განათლების დიდაქტიკა.

ზოგადი დიდაქტიკა სწავლობს განათლებისა და სწავლების პროცესის ზოგად კანონზომიერებებს, მიზნებს, შინაარსს, ორგანიზაციასა და მეთოდებს, რომლებიც საერთო და დასაყრდენია დიდაქტიკის თითოეული დარგისათვის.

სკოლამდელი დიდაქტიკის სწავლების ამოცანას შეადგენს შეიმუშაოს ამ ასაკის ბავშვთა ასახვითი უნარისა და ჩვევის ფორმირება-განვითარების თეორია, რაც დაკავშირებულია ამ ასაკის ბავშვის ძირითად ქცევასთან, თამაშთან, მის შინაარსთან, ფორმებსა და მეთოდებთან. ამიტომ, რომ დიდაქტიკურ სათამაშოთა პრინციპების, ფორმების მეთოდების მეცნიერული დადგენა სკოლამდელი დიდაქტიკის უმნიშვნელოვანესი სფეროა. ის უკავშირდება ამ ასაკის ბავშვთა გონებრივი, ფიზიკური, ესთეტიკური და ზნეობრივი აღზრდა-განვითარების დიდაქტიკურ საფუძვლებს, რაც თამაშის ფორმით მიმდინარეობს. ამ გაგებით, შეიძლება ითქვას, რომ სკოლამდელი ასაკის დიდაქტიკა თამაშის დიდაქტიკაა.

სასკოლო დიდაქტიკა ძირითადი განაყოფია დიდაქტიკასა, რომელიც სწავლობს განათლებისა და სწავლების პროცესებს, მათ კანონზომიერებებს უმცროს, საშუალო და უფროს სასკოლო ასაკში. სწავლა ამ ასაკის ბავშვთა ქცევის, მოქმედების ძირითადი ფორმაა და დიდაქტიკა მოწოდებულია მოგვცეს მეცნიერულად დამუშავებული ზოგადი პრინციპები, რომლებიც საფუძვლად უნდა დაედოს სწავლების შინაარსის, მისი მოცულობის განსაზღვრას, კერძოდ, სასწავლო გეგმების, პროგრამების, სახელმძღვანელოების შედგენას, განსაზღვროს სწავლების ორგანიზაციის ფორმები და მეთოდები მოსწავლეთა თავისებურებების გათვალისწინებით, მეცნიერულად

დაამუშაოს სწავლების ზოგადპედაგოგიურ-დიდაქტიკური პრინციპები, შეიმუშაოს მათი განხორციელების გზები, წესები, ხერხები საშუალო სკოლის ყველა ტიპისათვის.

უ მ ა ლ ე ს ი ს კ ო ლ ი ს დ ი დ ა ქ ტ ი კ ა მოწოდებულია მეცნიერულად შეისწავლოს უმაღლესი სკოლის სასწავლო გეგმების, პროგრამებისა და სახელმძღვანელოების აგების პრინციპები, უმაღლეს სკოლაში სასწავლო მუშაობის ფორმები და მეთოდები, რაც მთავარია, სტუდენტთა დამოუკიდებელი სასწავლო შემოქმედებითი მუშაობის, მათში მაღალი კულტურის, კომუნისტური მსოფლმხედველობისა და მორალის ფორმირება-განმტკიცების პრინციპები, გზები და საშუალებანი.

ს ა მ ხ ე დ რ ო დ ი დ ა ქ ტ ი კ ა სამხედრო პედაგოგიკის ნაწილია და მისი ძირითადი ამოცანაა სამხედრო სწავლების ზოგადი პრინციპებისა და კანონზომიერებათა დადგენა სამხედრო მომზადების მრავალფეროვან მხარეთა სპეციფიკის გათვალისწინებით.

მ ო ზ რ დ ი ლ თ ა გ ა ნ ა თ ლ ე ბ ი ს დ ი დ ა ქ ტ ი კ ა ითვალისწინებს მოზრდილთა სწავლებისა და თვითსწავლების შინაარსის ორგანიზაციისა და მეთოდების ზოგადი პრინციპების დადგენას, სათანადო დებულებათა შემუშავებას.

დიდაქტიკა და კერძო მეთოდიკები

დიდაქტიკის მიერ დადგენილი სწავლების ზოგადი პრინციპები, ფორმები და მეთოდები ერთნაირად სავალდებულო და სახელმძღვანელოა ყველა სასწავლო საგნის სწავლებისათვის, მაგრამ თითოეულ სასწავლო საგანს, სადაც უნდა ისწავლებოდეს იგი - საშუალო თუ უმაღლეს სკოლაში, - აქვს თავისი სწავლების თეორია, რომელიც ამ საგნის სწავლების პრინციპებს, შინაარსს, ორგანიზაციასა და მეთოდებს სწავლობს. ამ მეცნიერულ პედაგოგიურ დისციპლინას მეთოდიკა ეწოდება (მაგალითად, ქართული ენის სწავლების მეთოდიკა, რუსული ენის სწავლების მეთოდიკა, მათემატიკის სწავლების მეთოდიკა და ა.შ.). საგნის სწავლების მეთოდიკას კერძო მეთოდიკასაც ეძახიან. თითოეული დისციპლინის, საგნის მეთოდიკა მეცნიერებაა და სწავლობს მოცემული დისციპლინის სწავლებასთან დაკავშირებულ ყველა საკითხს, იგი წარმოადგენს ამ საგნის სწავლების მწყობრ თეორიას. ეს თეორია, მეთოდიკა თავის კვლევაში ემყარება პედაგოგიკას, კერძოდ, დიდაქტიკას, მაგრამ ამავე დროს მეთოდიკის მონაცემები წარმოადგენს დიდაქტიკის აუცილებელ წყაროს, რომლის გარეშე ის უსაგნოდ დარჩებოდა. ამიტომ დიდაქტიკა, თავის მხრივ, სწავლების მეთოდიკას ემყარება და ისინი ურთიერთს განაპირობებენ. დიდაქტიკასა და მეთოდიკებს შორის უნდა არსებობდეს ისეთი დამოკიდებულება, ურთიერთმიმართება, როგორიც ზოგადსა და კერძოს შორის. სწორედ ამ თვალსაზრისით კომენსკიმ თავის დიდაქტიკას უწოდა „დ ი დ ი დ ი დ ა ქ ტ

ი კ ა“ და აღნიშნა, რომ მას უნდა დაემყაროს ყველა „კერძო დიდაქტიკა“, ე.ი. საგნის სწავლების მეთოდისა. ამიტომ გასაგებია, რომ დიდაქტიკისა და მეთოდის მიერ საკითხთა გადაწყვეტის მიმართულებაც ამ ურთიერთობისა და ერთიანობის ფონზე უნდა გაიშალოს. დიდაქტიკისათვის მეთოდის მხრივ ანგარიშგაუწევლობას და პირუკუ მხოლოდ ზიანის მოტანა შეუძლია როგორც სწავლების თეორიის, ასევე პრაქტიკისათვის.

დიდაქტიკის წარმოშობა და განვითარება

დიდაქტიკის ფესვები ისევე ღრმადაა გადგმული შორეულ წარსულში, როგორც თვით აღზრდა-განათლების და სწავლებისა. ჯერ კიდევ უძველეს დროში ადამიანი ცდილობდა განესაზღვრა, თუ საზოგადოებრივი ცხოვრების შესაბამისად რა უნდა გადაეცა შთამომავლობისათვის იმ გამოცდილებიდან, რომელიც მან და მისმა წინაპრებმა ისტორიული განვითარების შედეგად დააგროვეს. ის ცდილობდა აგრეთვე დაედგინა, თუ ყოველივე ეს რა გზით და საშუალებებით გადაეცა ბავშვისათვის, დაედგინა სწავლა-აღზრდის წესები, ნორმები. ამით აიხსნება, რომ სხვადასხვა დროისა და ხალხის არა მარტო ლიტერატურულ ძეგლებში ვხვდებით ცალკეულ იდეებს, გამოთქმებსა და დებულებებს სწავლების შესახებ, არამედ ფოლკლორშიც, მის მრავალფეროვან ჟანრებშიც. ფოლკლორმა ისტორიას შემოუნახა ხალხის სიბრძნე საზოგადოებრივი ცხოვრების მრავალფეროვან სფეროში, მათ შორის ხალხურ დიდაქტიკაში, ე.წ. ეთნოდიდაქტიკაში, რომელმაც დიდი როლი შეასრულა სწავლა-აღზრდის იდეებისა და პრაქტიკის განვითარებაში. ხალხური თქმულებები, საყოველთაოდ ცნობილი იგავ-არაკები ეპოპესი, ლაფონტენისა, სულხან-საბა ორბელიანისა, კრილოვისა და სხვანი მრავლად შეიცავს არა მარტო მორალურ სენტენციებს, არამედ მთელ რიგ დიდაქტიკურ წესებსა და დებულებებს, ასახავენ საუკუნეთა მანძილზე დაგროვილ გამოცდილებას სწავლების სფეროში.

დიდაქტიკური იდეები მრავლადაა გაბნეული ძველი აღმოსავლეთისა და ანტიკური ხანის მოაზროვნეთა შრომებში. განსაკუთრებით მდიდარია ამ მხრივ პლატონის, არისტოტელეს, ციცერონის, სენეკას და სხვათა თხზულებანი, ხოლო პირველი საუკუნის რომაელი მაზროვნე მარკ ფაბი კვინტილიანე (30-96 წწ.) შეიძლება ჩაითვალოს თავისი დროის დიდ დიდაქტიკოსად, მისი თხზულება „ორატორის აღზრდის შესახებ“ კი - დიდაქტიკურ ტრაქტატად. მაგრამ დიდაქტიკა, როგორც თეორია, უფრო გვიანი წარმოშობისაა, ვიდრე სწავლება და იდეები სწავლების შესახებ. თვით ბერძნული წარმოშობის სიტყვა დ ი დ ა ქ ი კ ა (didasco - დამრიგებლობა, მასწავლებლობა) სწავლების თეორიის პლანში პირველად იხმარა გამოჩენილმა გერმანელმა პედაგოგმა-დიდაქტიკოსმა ვოლფგანგ რატკემ (1571-1635) მან 1612 წელს თავის ე.ე. „მემორიალში“ (ჩანაწერები), რომელიც იმდროინდელ გერმანულ ხელისუფალთ წარუდგინა, ჩამოაყალიბა სწავლების ზოგადი მოთხოვნები, დებულებები,

რომელთაც ის დიდაქტიკურ წესებს უწოდებდა; დიდაქტიკის, როგორც თეორიის, ჩამოყალიბება კი პედაგოგიკის ფუძემდებლის - იან ამოს კომენსკის სახელთანაა დაკავშირებული.

კომენსკის მთელ შემოქმედებაში ცენტრალური ადგილი უკავია დიდაქტიკის საკითხების დამუშავებას. მან სისტემაში მოიყვანა სწავლებისა და განათლების ძირითად საკითხებზე დაგროვილი გამოცდილება, გააანალიზა იგი, გააკრიტიკა და უკუაგდო შუასაუკუნეობრივი დოგმატურ-სქოლასტიკური სწავლების წესები. მან მატერიალისტური გნოსეოლოგიის, კერძოდ ბეკონისეული ემპირიზმის პოზიციიდან წამოაყენა სწავლების ბუნებისშესაბამისობის იდეა და ამ საფუძველზე მოგვეცა მწყობრი თეორია სწავლების შინაარსის, პროცესის, მისი ორგანიზაციისა და მეთოდების შესახებ. „Didactica magna“-ს („დიდი დიდაქტიკა“), „Opera didactica omnia“-ს („დიდაქტიკურ თხზულებათა კრებული“) ავტორი კომენსკი საყოველთაოდ აღიარებულია დიდაქტიკის მამამთავრად, ხოლო მისი ზემოდასახელებული შრომები - მარად უჭკნობ ამომწურავ საუნჯედ. კომენსკიმ არა მარტო აღძრა და გააშუქა დიდაქტიკის დღემდე ცნობილი თითქმის ყველა საკვანძო საკითხი, არამედ მოგვცა თვით დიდაქტიკის განსაზღვრებაც. „დიდ დიდაქტიკას“ კომენსკი შემდეგი სიტყვებით იწყებს: „დიდაქტიკა არის სწავლების თეორია“. თუ გავითვალისწინებთ, რომ სწავლების ცნებით კომენსკი გამოხატავდა სწავლების შინაარსსაც, გასაგები გახდება, რომ დიდაქტიკის კომენსკისეული განსაზღვრა ამჟამადაც სწორია.

დიდაქტიკაში თავისი ისტორიული განვითარების მანძილზე სხვადასხვა მიმდინარეობა აღმოცენდა. დიდაქტიკას თავისი უდიდესი წარმომადგენლები ჰყავს ისეთი დიდი დიდაქტიკოსების სახით, როგორიც იყვნენ პესტალოცი, დისტერვეგი, უშინსკი, გოგებაშვილი. XIX საუკუნის მიწურულიდან მოიკიდა ფეხი ჰერბარტის და ჰერბარტიანელთა დიდაქტიკურმა თეორიებმა, ხოლო შემდეგში სტ. ჰოლის, ე. მოიმანის, დ. ბოლდუინის, ვ. პრეიერის და სხვა პედოლოგიურ-ბიოლოგიზატორულმა თეორიებმა, ჯ. დიუის პრაგმატისტულმა დიდაქტიკამ და ამასთან ისეთმა მიმდინარეობებმა დიდაქტიკაში, რომლებიც ეგზისტენციალიზმის, ნეოთომიზმის, ნეოპოზიტივიზმის და სხვა ფილოსოფიურ მეთოდოლოგიაზეა დაფუძნებული, მით არის განმსჭვალული.

სწავლების პროცესი და მისი გნოსეოლოგიური, ზოგადპედაგოგიკური და ფსიქოლოგიურ-ფიზიოლოგიური საფუძვლები

სწავლების გნოსეოლოგიური საფუძვლები

სწავლების პროცესს თავისი ობიექტური კანონზომიერებანი აქვს. ისინი მეთოდოლოგიურ, იდეურ-პოლიტიკურ და ფსიქოლოგიურ-ფიზიოლოგიურ საფუძვლებს ემყარებიან. ამიტომ ამ საფუძველთა გარკვევის ნიადაგზე და მათთან კავშირში შეიძლება გავიგოთ ეს კანონზომიერებანი. სწავლების კანონზომიერებათა გახსნა კი სწავლების თეორიის უმნიშვნელოვანესი საკითხია, რომელსაც მარტო თეორიულ-შემეცნებითი მნიშვნელობა როდი აქვს, მისი გათვალისწინება სწავლების ოპტიმალურად რაციონალური წარმართვის ერთ-ერთი აუცილებელი პირობაა.

სწავლების პროცესის არსის, მისი კანონზომიერების საკითხი, პირველ ყოვლისა, უკავშირდება შემეცნების პროცესის არსს და მის კანონზომიერებას, რადგან სწავლება შემეცნების სპეციფიკური სახეა და მას საქმე აქვს სინამდვილის ასახვასთან ადამიანის (ამ შემთხვევაში - მოსწავლის) ცნობიერებაში.

შემეცნების, როგორც სინამდვილის მეცნიერული ასახვის, ისტორიული პროცესისა და სწავლების პროცესის ურთიერთდამოკიდებულების შესახებ ურთიერთისაგან პრინციპულად განსხვავებული სამი შეხედულება ჩამოყალიბდა.

ე რ თ ნ ი აიგივებენ შემეცნებასა და სწავლებას, უფრო სწორად - სწავლას და ავითარებენ ე. წ. რ ე კ ა პ ი ტ უ ლ ა ც ი ი ს თეორიას, რომლის მიხედვითაც სწავლა უნდა წარმოადგენდეს ისეთ პროცესს, რომელიც ხელახლა იმეორებს იმ გზას, ახდენს იმ გზის რეკაპიტულაციას, რაც ისტორიულად განვლო შემეცნებამ. ეს თეორია მოითხოვს, რომ მოსწავლე თვითონს მივიდეს იმის აღმოჩენამდე, რისთვისაც ადამიანს თავისი ისტორიული განვითარების მანძილზე უკვე მიუღწევია, მოუპოვებია, - ხელახლა აღმოაჩინოს ჭეშმარიტებანი, რაც უკვე დიდი ხანია აღმოჩენილია, დადგენილი და პრაქტიკით შემოწმებულია. ეს თეორია, ფაქტობრივად უარს ამბობს იმ ცოდნა-ჩვევების დაუფლებაზე, რაც კაცობრიობამ შეიმუშავა თავისი განვითარების მანძილზე და თაობიდან თაობას გადასცა; ეს არის აღმოჩენილის აღმოჩენის დაუსრულებელი პროცესი, ფაქტიურად საზოგადოებრივი ცნობიერების ერთ წერტილზე გაყინვა.

მ ე ო რ ე ნ ი თიშავენ სწავლას შემეცნებისაგან და აღიარებენ მას სრულიად დამოუკიდებელ ავტონომიურ პროცესად, ავითარებენ სწავლისა და შემეცნების წყაროებისა და გზების სრული განსხვავებულობის თეორიას. ეს თეორია მეცნიერებასა და მის შეთვისებას ურთიერთისაგან წყვეტს, ფაქტიურად უსაგნოს, უშინაარსოს ხდის სწავლებას.

წინააღმდეგ ამ თეორიებისა, მ ე ს ა მ ე ნ ი, უარყოფენ როგორც ე. წ. რეკაპიტულაციის (ე. ი. სწავლებისა და შემეცნების გაიგივების), ასევე მათი დაპირისპირების, ურთიერთისაგან მოწყვეტის თეორიებს და თვლიან, რომ ეს პროცესები არა იგივეობრივი, არა ურთიერთისადმი დაპირისპირებული პროცესებია, არამედ

ურთიერთისაგან განსხვავებული, მაგრამ ძირითადად ერთიანი გნოსეოლოგიური კანონზომიერებით შეპირობებული პროცესები, მიიჩნევენ, რომ სწავლების ბუნებასა და მის კანონზომიერებას განაპირობებს შემეცნების საერთო კანონზომიერება.

სწავლების მრავალგვარი თეორია, რომელსაც დიდაქტიკა იცნობს, შეიძლება დავიყვანოთ ძირითადად ორ პრინციპულად განსხვავებულ თეორიამდე: პ ი რ ვ ე ლ ი - სწავლების თეორია, რომელიც დაფუძნებულია შემეცნების მატერიალისტურ თეორიაზე, გნოსეოლოგიაზე, მ ე ო რ ე - სწავლების თეორია, რომელიც დაფუძნებულია შემეცნების იდეალისტურ თეორიაზე. აქედან წარმოდგება სწავლების ორგვარი თეორია: მატერიალისტური და იდეალისტური სწავლების თეორიები. ეს თეორიები ურთიერთისაგან პრინციპულად განსხვავდება და პრინციპულად განსხვავებულადვე განიხილავს ისეთ ძირეულ საკითხს, როგორიცაა სწავლების პროცესი და მისი კანონზომიერება.

როგორც ცნობილია, შემეცნების მატერიალისტური თეორია, გვასწავლის, რომ მატერია, ბუნება, ყოფიერება წარმოადგენს ობიექტურ რეალობას, რომელიც არსებობს ცნობიერებისაგან დამოუკიდებლად, რომ მატერია პირველადაა, იგი არის შეგრძნებათა, წარმოდგენათა წყარო, ცნობიერების წყარო, ცნობიერება კი მეორადაა, წარმოებულია და წარმოადგენს მატერიის ანარეკლს, ყოფიერების ანარეკლს, რომ აზროვნება არის პროდუქტი მატერიისა, რომელმაც თავის განვითარებაში მიაღწია სრულყოფის უმაღლეს ხარისხს, სახელდობრ, ის არის ტვინის პროდუქტი, ხოლო ტვინი აზროვნების ორგანოა, ამიტომ არ შეიძლება აზროვნების ჩამოცილება მატერიისაგან; იგი გვასწავლის, რომ შემეცნების პროცესი არის დიალექტიკური პროცესი ობიექტური რეალობის - მატერიის, ბუნების, ყოფიერების აქტიური ასახვისა ადამიანის ცნობიერებაში. იმის შესახებ, თუ რა გზით ხორციელდება ეს პროცესი, მარტივად გამოიხატება ფორმულით: გრძნობადი აღქმა - ლოგიკური აზროვნება - დასკვნა.

სწავლა, ისე როგორც შემეცნება, არის ობიექტური რეალობის (მატერიის, ბუნების, ყოფიერების) ასახვა მოსწავლის ცნობიერებაში, თუმცა თავისებური, სპეციფიკური სახით. როგორც ერთ, ისე მეორე შემთხვევაში კავშირს ცნობიერების გარეშე და მისგან დამოუკიდებლად არსებულ ობიექტურ სინამდვილეს შორის შეგრძნება წარმოადგენს. იგი ერთგვარი ხიდია ცნობიერებასა და სინამდვილეს შორის როგორც შემეცნების, ისე სწავლებისა და სწავლის პროცესშიც. სწავლების პროცესი გრძნობადი აღქმიდან იწყება, მიემართება ზოგადი წარმოდგენების შემუშავებისაკენ. ამ ნიადაგზე მოსწავლეში შემუშავებულ აბსტრაქციებს საზოგადოებრივ პრაქტიკაში ეძლევა დასაბუთება და ძალა. მაგრამ შემეცნებასა და სწავლას შორის არის განსხვავება. შემეცნების პროცესი - ესაა პროცესი ცნობიერების გარეშე არსებული და ადამიანისათვის ჯერ უცნობი ობიექტური სინამდვილის, საგანთა და მოვლენათა შემეცნების პროცესი, ის არის მეცნიერული

კვლევა-ძიებითი პროცესი. სწავლის პროცესი კი არის ადამიანის (ამ შემთხვევაში ბავშვისა და მოზარდის, მოსწავლის) ცნობიერებაში იმის ასახვის პროცესი, რაც შემეცნების შედეგად ადამიანის მიერ უკვე შემეცნებულ საგნად ქცეულა, პრაქტიკაში უკვე დადასტურებული და შემოწმებულია. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, სწავლა არის უკვე შემეცნებულის და პრაქტიკაში დადასტურებულის გაგება-შეთვისების პროცესი. ესაა სწავლის ერთ-ერთი არსებითი თავისებურება და განსხვავება მეცნიერული შემეცნებისაგან.

სწავლის მ ე ო რ ე თავისებურება და შემეცნებისაგან განსხვავება იმაში მდგომარეობს, რომ, თუ შემეცნების პროცესი მუდმივი ძიების პროცესია, სამაგიეროდ სწავლა შემოიფარგლება ცოდნა-ჩვევათა იმ მოცულობითა და შინაარსით შეთვისებით, რაც წინასწარ გათვალისწინებულია პროგრამით და რაც გარკვეულ ასაკს შეესაბამება.

სწავლის მ ე ს ა მ ე თავისებურება იმაში მდგომარეობს, რომ სწავლა, როგორც მოსწავლის მიერ ცოდნა-ჩვევების დაუფლების გეგმაშეწონილი, ორგანიზებული, ძირითადად მართვადი პროცესი, აუცილებლად მოითხოვს მასწავლებელს, იმას, ვინც ამ სწავლას ხელმძღვანელობს, მიუხედავად იმისა, რომ სწავლაში ყოველთვის გვეძლევა დამოუკიდებელი შემეცნებითი ელემენტი, მაშინ როდესაც შემეცნების პროცესისათვის ეს ხელმძღვანელობა დამახასიათებელი არ არის და იგი ძირითადად თვითმართვადი პროცესია.

შემეცნების მატერიალისტურ თეორიაზე დაფუძნებული სწავლების თეორია, სწავლებას განიხილავს არა როგორც აბსოლუტურად დანაწევრებულ, ურთიერთისაგან გამიჯნულ, იზოლირებულ საფეხუროვან პროცესს, არამედ როგორც ერთ მთლიან პროცესს. ამ პროცესის ისეთი კომპონენტები, როგორიცაა გრძნობადი აღქმა - ცოცხალი ჭკრეტა, ლოგიკური გააზრება-აბსტრაქტირება, ცოდნის სისტემაში მოყვანა უმთავრესის მეორეხარისხოვნისაგან გამოყოფით და მეცნიერების გარკვეული თანმიმდევრობისა და სისტემის დაცვით, ცოდნის განმტკიცება-ვარჯიში და ა. შ. - ორგანულ ერთიანობაში გვეძლევა. ეს ერთიანობა, ცხადია, არ ნიშნავს იმას, რომ სწავლების პროცესი რაიმე საფეხურებს, ეტაპებს არ გაივლის. სწავლების ეს კომპონენტი სწავლების გარკვეულ საფეხურსაც წარმოადგენს, მაგრამ ყოველგვარ პირობებში არა უცვლელს, არა ურთიერთისაგან რაღაც გამოყოფილსა და გამიჯნულს, არამედ ყოველ კონკრეტულ შემთხვევაში თავისებურს. მაგალითად, გრძნობადი აღქმა, ცოცხალი ჭკრეტა სწავლების გასაღებია. მაგრამ მას უმეტეს შემთხვევაში თან ახლავს და არა საფეხურებრივად მისდევს ანალიზი-სინთეზი, ინდუქცია-დედუქცია, აღქმულის გააზრება თვით აღქმის პროცესში, შესაბამისი წარმოდგენების გამომუშავება, უმთავრესის გამოყოფა და მისი განმტკიცება მეხსიერებაში. ეს მომენტები სწავლების დროს ურთიერთში გადადის, მთლიანობაში გვეძლევა და რაიმე ავტონომიურ, დამოუკიდებელ საფეხურს (ვთქვათ, ცალკე აღქმა,

აბსტრაქცია და სხვ.) არ წარმოადგენს. ამასთან, ეს პროცესი სხვადასხვა სასწავლო დისციპლინაში, განსხვავებული სასწავლო მასალის დამუშავების და სხვადასხვა ასაკის მოსწავლეებთან უშაობის პირობებში ყოველთვის თავისებურ სახეს ღებულობს.

სწავლების პროცესის ბუნების ამგვარი გაგება, რაც დამყარებულია, ერთი მხრივ, შემეცნების მატერიალისტურ თეორიაზე და, მეორე მხრივ, პედაგოგიურ პრაქტიკაზე, განსაზღვრავს სწავლების დიდაქტიკურ-მეთოდოლოგიურ მხარეებს.

სწავლების ზოგადპედაგოგიკური საფუძვლები

სწავლების პროცესი განსაკუთრებული მნიშვნელობა ენიჭება სწავლების ისეთ ზოგადპედაგოგიკურ პრინციპებს, როგორიცაა: 1) სწავლების აღმზრდელობითი პრინციპი, 2) სწავლების დაკავშირება ცხოვრებასთან, სწავლების შეერთება საწარმოო შრომასთან, 3) მოსწავლეთა ასაკობრივი განვითარებისა და სწავლების განმავითარებელი ფუნქციის გათვალისწინება პედაგოგიურ პროცესში.

ა) აღმზრდელობითი სწავლება. ჯერ კიდევ კ. დ. უშინსკი სამართლიანად წერდა: „მეცნიერების აღმზრდელობითი ზეგავლენა მხოლოდ მაშინ აღმოჩნდება ქმედითი, როცა ის ზეგავლენას მოახდენს არა მარტო გონებაზე, არამედ სულზე, გრძნობაზე“.

აღმზრდელობითი სწავლება გულისხმობს მთელი სწავლების გეგმაშეწონილ და თანმიმდევრულ შეერთებას აღზრდასთან, ე. ი. იმას, რომ სწავლებას ჰქონდეს აღმზრდელობითი ხასიათი, რომ სწავლების გზით და მის პროცესში მოსწავლეები იძენდნენ იმ მორალურ თვისებებს, რომლებიც აღზრდის მიზანდასახულობას შეესაბამება.

სწავლების აღმზრდელობითი ფუნქცია ძირითადი და წამყვანია პიროვნების ფორმირების სისტემაში. სწავლებას ყოველთვის ჰქონდა აღმზრდელობითი დანიშნულება და ხასიათი, მაგრამ მისი შინაარსი ისტორიულად იცვლებოდა იმის მიხედვით, თუ რა სახეცვლას განიცდიდა აღზრდის მიზნები, როგორ იცვლებოდა სკოლის დანიშნულება. ცნობილია, რომ სკოლა ყველა კლასობრივ საზოგადოებაში წარმოადგენდა და წარმოადგენს გაბატონებული კლასის იარაღს თავისი კლასობრივი ბატონობის შენარჩუნებისა და განმტკიცებისათვის. ჯერ კიდევ მონათმფლობელური საზოგადოების დიდი იდეოლოგი, ანტიკური აზროვნების უმაღლესი მწვერვალი არისტოტელე მიუთითებდა, რომ ყველაზე მთავარი იმ ღონისძიებათა შორის, რომლებიც ხელს უწყობენ სახელმწიფოებრივი წყობილების დაცვასა და შენარჩუნებას, „ეს არის

მოზარდი თაობის აღზრდა სათანადო სახელმწიფოებრივი წყობილების სულისკვეთებით“.

სკოლა თავის მიზანდასახულებას ძირითადად სწავლების საშუალებით ახორციელებს. სწავლების ამოცანას და მის პროცესს ყოველთვის საფუძვლად ედო აღზრდის პრინციპები. ამიტომ ყველა ეპოქაში სწავლება ფაქტიურად ამავე დროს აღზრდასაც წარმოადგენდა. სწავლების საშუალებით სკოლა ნერგავდა მოსწავლეებში გარკვეულ თვისებებს - ზნეობას, აუცილებლად სასარგებლოსა და მისაღებს გაბატონებული კლასებისათვის.

პედაგოგიკა აღმზრდელობით სწავლებას განიხილავს როგორც ისეთ სწავლებას, რომელიც მიმართულია ბავშვსა და მოზარდში მთლიანი, სრულყოფილი პიროვნების ჩამოყალიბებისაკენ.

ეს კი გულისხმობს მოსწავლეში მსოფლმხედველობის, პატრიოტიზმისა და ინტერნაციონალიზმის, შეგნებული დისციპლინის, მტკიცე ნებისყოფის, საზოგადოებისათვის სასარგებლო ჩვევებისა და, საერთოდ, ყველა იმ ცოდნა-თვისების აღზრდა-განმტკიცებას, რაც მაღალიდგური ადამიანის საუნჯეს შეადგენს.

აღმზრდელობით სწავლება სკოლაში ხორციელდება აღზრდის, განათლებისა და სწავლების შინაარსის, მეთოდებისა და ფორმების ერთიანობის საფუძველზე, რომლებიც აღზრდის მიზნებიდან და პრინციპიდან გამომდინარეობს.

ბ) სწავლების კავშირი ცხოვრებასთან. არაფრად ღირს არც ერთი სკოლა და არც ერთი უნივერსიტეტი, რომელიც არ იძლევა პრაქტიკულ უნარ-ცოდნას სკოლა მოწოდებული უნდა იყოს თეორიისა და პრაქტიკის ერთიანობის საფუძველზე განახორციელოს ყოველმხრივ განვითარებული, ცხოვრებისათვის მომზადებული, საზოგადოების აქტიური მშენებელი თაობის აღზრდა. ამ ამოცანას ემსახურება სკოლის მთელი სასწავლო-აღმზრდელობითი მუშაობა, ყოველი საგანი, გაკვეთილი, კლასგარეშე და სკოლისგარეშე აღზრდის ღონისძიებანი, სასკოლო ორგანიზაციათა მუშაობა და ა. შ. სკოლის მუშაობის ეს მიმართულება თავის გამოხატულებას პოულობს, პირველ ყოვლისა, ცხოვრებასთან სწავლების კავშირში, პოლიტექნიკურ სწავლებაში.

გ) მოსწავლის ასაკობრივი განვითარების გათვალისწინება სწავლების პროცესში. მისაწვდომობის პრინციპი. ყოველი სწავლება, თუ მას სურს მიაღწიოს დასახული ამოცანების განხორციელებას, აუცილებლად ანგარიშს უნდა უწევდეს მოსწავლეთა ფსიქო-ფიზიკური განვითარების დონეს, მათ უნარსა და ძალებს. ამის გარეშე შეუძლებელია განხორციელდეს

მისაწვდომობა სწავლებაში, რაც სწავლების ერთ-ერთ ზოგადპედაგოგიურ საფუძველს წარმოადგენს.

სწავლა-აღზრდის პროცესში მოსწავლეთა ასაკობრივი განვითარების თავისებურებათა გათვალისწინების საკითხის დამუშავებაში განსაკუთრებული ადგილი უჭირავს კ. დ. უშინსკის მოძღვრებას, რომელსაც თავისი დიდი მნიშვნელობა დღეისთვისაც არ დაუკარგავს. უშინსკის ამოსავალი დებულებაა: „თუ გვსურს აღვზარდოთ ადამიანი ყოველმხრივ, ასევე ყოველმხრივ უნდა შევისწავლოთ იგი“. უშინსკი ბავშვის პიროვნებისადმი ჰუმანური დამოკიდებულების სწორუპოვარ პედაგოგიურ დებულებას იძლევა, როცა წერს: „ბავშვი არა მარტო ემზადება ცხოვრებისათვის, არამედ იგი უკვე ცხოვრობს და ამ ცხოვრებას თავისი უფლებები და მოთხოვნები აქვს“. უშინსკიმ სავსებით სამართლიანად გააკრიტიკა რუსოს ე. წ. „ბუნებრივი აღზრდის“ პრინციპი და მიუთითა ამ პრინციპის უნიადაგობაზე, მცდარობაზე. რუსო შეცდა - წერს უშინსკი, - როცა მან თავისი აღსაზრდელი დააყენა მზის ამოსვლის ულამაზესი სურათის წინაშე. ბავშვი სრულიად გულგრილი აღმოჩნდა ამ სურათისადმი, რომელსაც თვით რუსო აღტაცებაში მოჰყავდა. ბავშვის სულისათვის ეს სურათი ერთობ დიდი და რთული აღმოჩნდა. მას ჯერ უნდა განეცადა უფრო მცირე შეგრძნებანი, რომ შესაძლებელი გამხდარიყო მისგან იმ ვრცელი სანახაობის ბავშვის მიერ აღქმა, რომელსაც რუსო მოელოდა.

უშინსკის ძირითადი მოთხოვნები სწავლების პროცესში მოსწავლეთა ასაკობრივი განვითარების თავისებურებათა გათვალისწინების თვალსაზრისით შემდეგია:

პ ი რ ვ ე ლ ი: სწავლა უნდა იწყებოდეს სათანადო ასაკში: „თუ ბავშვს სწავლას აწყებიან უფრო ადრე, - წერს უშინსკი, - ვიდრე ის საამისოდ მომწიფდებოდეს ან ასწავლით ისეთ საგანს, რომლის შინაარსი მის ასაკს არ შეეფარდება, მაშინ მის ბუნებაში აუცილებლად წააწყდებით ისეთ დაბრკოლებას, რომელთა გადალახვა მხოლოდ დროს შეუძლია. და რაც უფრო მეტ სიმტკიცეს გამოიჩენთ ამ დაბრკოლებათა გადალახვისათვის ბრძოლაში, იმდენად უფრო მეტ ზიანს მოუტანთ თქვენს მოსწავლეს“. აქედან გამომდინარე, უშინსკის ურყევ პედაგოგიურ კანონად მიაჩნდა აგრეთვე შესაბამისობა სასწავლო ამოცანის დაძლევის სიძნელესა და თვით მოსწავლის ძალ-ღონესა და შესაძლებლობას შორის. ის საჭიროდ თვლიდა, რომ „მოსწავლეს ეძლეოდეს სწორედ ისეთი მოცულობის მასალა, რომლის დაძლევასაც შეძლებენ მისი ნორჩი ძალები“.

მ ე ო რ ე : სწავლა ბავშვისათვის უნდა წარმოადგენდეს სიძნელეს, მაგრამ ისეთ სიძნელეს, რომლის დაძლევის უნარიც მას შესწევს. უშინსკის სამართლიანი მოთხოვნაა: „სწავლაში ადგილი არ უნდა ჰქონდეს არც გადაჭარბებულ დამაბულობას და არც გადაჭარბებულ სიადვილეს“. მისი აზრით, „გამართობელი სწავლა აძაბუნებს მოსწავლეს, ნაცვლად იმისა, რომ ის მტკიცე იყოს“; „ჩვენს დროში, - წერს უშინსკი, - ხშირად შიშობენ

არ დააფრთხონ ბავშვი მეცნიერების ნადმით; მაგრამ უფრო იმისა უნდა გვეშინოდეს, რომ არ შევადგულოთ მას მეცნიერება და არ შევაჩვიოთ - ადვილად მოეკიდოს და აბუჩად აიგდოს ის“. ამასთანავე უშინსკი გაფრთხილებას იძლევა, რომ „სწავლებაში სიმნელის ძებნა მხოლოდ თვით სიმნელისათვის უდიდესი უგუნურობა იქნებოდა“.

მ ე ს ა მ ე: სწავლება უნდა რთულდებოდეს და ფართოვდებოდეს მოსწავლის საერთო განვითარებასთან ერთად იმ საფუძველზე, რომ მოსწავლე, ერთი მხრივ, არ დუნდებოდეს, ხოლო მეორე მხრივ, არ ვიწვევდეთ მისი ძალების ზედმეტად დაძაბულობას და განვითარების შეფერხებას. „თუ ადამიანმა არ უნდა გაიწყვიტოს ილაჯი გონებრივ მუშაობაში, ისევე აუცილებელია, რომ მან არ მიაძინოს, არ მოადუნოს თავისი ძალები, აუცილებელია მიაჩვიოს მუშაობას“, - წერს უშინსკი.

მ ე ო თ ხ ე: სწავლება უნდა წარიმართოს ისეთი მიმართულებით, რომ იგი ხელს უწყობდეს მოსწავლეში მაღალი ზნეობრივი მხარეების აღზრდას მისი ძალებისა და საერთო განვითარების დონის გათვალისწინებით, მის შესაბამისად. ამ მხრივ უშინსკი ადამიანის ფორმირებისას განსაკუთრებით საპასუხისმგებლო პერიოდად თვლის ასაკს 16- დან 22-23 წლამდე, როცა „მთავრდება პერიოდი ცალკეულ შეხედულებათა ჩამოყალიბებისა“, როცა უმთავრესად ხდება „ადამიანის ხასიათის გამოკვეთა“.

უშინსკი სწავლებაში ბუნებისშესაბამისობის განხორციელებისათვის აუცილებლად თვლიდა სწავლების აგებას ფსიქოლოგიისა და ანატომია-ფიზიოლოგიის მეცნიერულ მონაცემტა გათვალისწინებით. ამ ამოცანას ძირითადად ემსახურება მისი კლასიკური შრომა „ადამიანი როგორც აღზრდის საგანი“.

უშინსკის ამ დებულებებს აქტუალური პრაქტიკული მნიშვნელობა აქვს დიდაქტიკისა და სკოლის სასწავლო-სააღმზრდელო პრაქტიკისათვის.